

Communicatie tijdens de preek

DOOR DR. H. SCHAAP-JONKER

De preek is communicatie tussen God en mens. Tijdens de preek zegt God ons wat Hij op Zijn hart heeft, en mogen wij ons hart uitstorten bij God. Wat betekent dit voor het preken en horen?

De preek is een ruimte waarin wij God mogen ontmoeten en Hij ons iets (niet zomaar iets!) te zeggen heeft. Preken gebeurt op heilige grond. Sinds ik dit opnieuw ontdekt hebt door mijn onderzoek naar psychologische processen tijdens de preek, ga ik anders naar de kerk: met meer verwachting, met uitzien: wat zou de Heere mij vandaag willen zeggen? Dat geeft een andere luisterhouding: onderuitzakken en passief alles over je heen laten komen is er niet meer bij, horen is een actief gebeuren. Te laat naar bed gaan op zaterdagavond of een tweede dienst overslaan kan trouwens ook niet: als de heilige God genadig Zijn woord richt tot kleine, zondige mensen, wie zijn wij dan om Hem gewoon maar te laten praten met een houding van 'geen belangstelling'?

De preek die ik niet vergeet

'Ik moet direct denken aan de preek waardoor ik als het ware tot geloof ben gekomen. Dat was een preek die zich onderscheidde van alle andere preken die ik tot die tijd had gehoord. De preek bleef hangen, achtervolgde me als het ware.

Onderweg naar school vertelde ik erover aan de mensen met wie ik meefietste. De preek ging over Daniël 7. In dat hoofdstuk krijgt Daniël het visioen met de vier dieren, die een symbool staan voor vier wereldrijken. Het was geen emotionele preek, maar ik vond hem wel heel interessant. Dat kwam doordat het over een Bijbelgedeelte ging dat ik voor de tijd niet kende. De dominee gaf daar een heel duidelijke, goede uitleg bij.

Ik weet eigenlijk niet eens wat me nu precies raakte en waarom ik door deze preek tot bekering ben gekomen. Ik houd het erop dat de Heilige Geest op dat moment aan het werk was in mijn hart. Het past ook bij mijn persoonlijkheid. Ik houd ervan om dingen te leren. Misschien ben ik hierin niet zo doorsnee.'

24-jarige zuster uit Bennekom

Bevrijdend

Wat wij geloven van de preek – dat in, tijdens, en onder de woorden van de prediker God zelf aan het woord is –, kan in de praktijk als heel ingewikkeld ervaren worden. Want je zult maar je best doen als jongere om iets van God zelf te horen, maar geen touw kunnen vastknopen aan de preek. Of je telt als oudere eens na hoeveel preken je al gehoord hebt en wat dat eigenlijk heeft uitgewerkt. Of je weet je als prediker geroepen om het Woord van God aan de gemeente te brengen – maar je weet al precies welk commentaar je na afloop van je hoorders zult krijgen.

Het werkt bevrijdend voor hoorders en predikers om je te richten op de Heere zelf: wat heeft Hij mij vandaag te zeggen? (en dan hoeft je niet de hele preek van a tot z te kunnen navertellen) en: als God mij roept in deze dienst, geeft Hij mij ook wat ik nodig heb (al is het niet om het even hoe ik Gods mede-arbeider ben, en heb ik mijn eigen verantwoordelijkheid).

Horen is actief

Uit diverse studies die de afgelopen jaren gedaan zijn onder de hoorders van de preek blijkt dat horen een actief proces is. Hoorders laten verschillende 'fasen' in het hoorproces zien. In de eerste plaats vragen ze zich af waar het in de preek precies over gaat. 'Wat is de kern?' 'Wat is nu het be-

langrijkste dat de predikant aan de orde wil stellen?' Verder voeren ze een dialoog tussen de gehoorde preek en hun eigen leven en stellen ze zichzelf vragen als: 'Wat vind ik hiervan?' 'Hoe voelt dit?' 'Herken ik dit?' 'Is dit bij mij ook zo?' Ten slotte zijn ze bezig met de implicaties van de preek voor hun eigen leven en zoeken ze naar de praktische betekenis van het gehoorde. 'Wat heb ik hieraan?' (vgl. het 'wat nut ons ...' in de Heidelbergse Catechismus) 'Wat betekent dit voor mijn situatie?' 'Wat moet ik hiermee?' vragen ze zich af.

Wie het lastig vindt om 'grip' te krijgen op de preek en er iets uit mee te nemen, kan de vragen die hierboven staan weergegeven gebruiken als 'luistervragen.' Om je aandacht te richten tijdens de preek, kun je actief een antwoord zoeken op deze vragen.

In het boekje *'Alle aandacht! Preken voor kinderen en jongeren'* is een luisterhulp opgenomen die hoorders voor en tijdens de preek handreikingen wil bieden en verschillende luistervragen noemt.

Deze luisterhulp is te downloaden via www.boekencentrum.nl > pagina 'alle aandacht' > downloads.

Existentiële betrokkenheid

In de preek gaat het niet om cognitieve waarheden, om algemene theorie, maar om ervaren waarheid (bevinding), om zaken die waar zijn voor mij persoonlijk, die mij aangaan en de diepste dingen van mijn bestaan raken. Horen heeft dus een existentiële dimensie. Als hoorder heb je er weinig aan als iets waar is in het algemeen, zeker als je leven ervan afhangt. In plaats van horen 'over' ontmoeting of Gods liefde of troost wil je dat die ontmoeting plaatsvindt, dat Gods liefde werkzaam is, dat de

troost geschonken wordt aan jou. Het verschil is te vergelijken met het verschil tussen het kennen van alle feiten over de samenstelling en bereidingswijze van chocola, of de chocola zelf proeven.

Actief horen betekent dus ook existentieel betrokken zijn: de diepste vragen in je leven, je eigen hoogte- en dieptepunten voor het aangezicht van God brengen tijdens de preek en Zijn licht over je leven laten schijnen. Een houding van openheid, van tevoorschijn komen met alles wat van

jou is, is daarvoor van belang. Je voert dan een innerlijke dialoog, een gesprek tussen God / de preek en je eigen bestaan. Predikers kunnen hoorders hierbij helpen door de structuur en opbouw van de preek. Een externe dialoog in de preek, waarbij de predikant zijn gehoor vragen stelt ('Denk jij daar eigenlijk wel eens over na? Hoe sta jij daarin? Gebeurt het jou ook dat ...?'), kan bijdragen aan de innerlijke dialoog en kan bemiddelen dat jongeren en ouderen door de Heilige Geest voor het aangezicht van God gesteld worden.

Identificatie

Preken gebeurt onder hoogspanning. Door het werk van de Heilige Geest wordt de preek een ruimte waarin mensen God ontmoeten, waarin de afstand tussen God en mens en tussen preek en hoorder overbrugd wordt, waarin mensen geraakt worden. De boodschap van Godswege slaat in en luisteraars beseffen: Dit gaat over mij! Dit is ook voor mij! De menselijke kant van dit gebeuren is dat er sprake van identificatie, een psychologisch proces waarbij een bepaalde mate van vereenzelviging plaatsvindt en mensen zich herkennen in wat gezegd wordt. Al horend schaar je je onder de mensen die aangesproken worden in de preek of verplaatst zich in de situatie van de ander over wie in de preek gesproken wordt. Je maakt je de gevoelens en gedachten van die ander tot op zekere hoogte eigen: 'Dat heb ik ook! Dat ervaar ik ook zo! Dat is bij mij ook zo!'

Herkenning is een onmisbaar element van identificatie. Een preek is herkenbaar wanneer de persoonlijke situatie van de hoorders aan de orde komt en er verwoord wordt waar zij in het gewone leven van elke dag mee te maken hebben. Als de

vreugden en angsten, moeiten en zorgen van jonge en oude hoorders een plek krijgen in de preek, haken luisteraars aan en blijven ze hangen: 'Hé, het gaat over mij!' Dit maakt benieuwd naar het vervolg: 'En dus ...? Wat betekent dit voor mijn leven?' Voorbeelden uit de leefwereld van verschillende groepen hoorders zijn hierbij van belang. Dit kunnen voorbeelden van situaties zijn (wat maak je mee als jongere op school of als kind met je vriendjes?) of voorbeelden van stemmingen of gevoelens (hoe sta je in het leven met alle relaties die daarbij horen, welke gevoelens kun je hebben naar jezelf toe, naar andere mensen, en naar God?). Van de prediker vraagt dit inleving in hoorders en verplaatsing in hun leefwereld.

Identificatie wordt ook bevorderd door herkenbare taal, waarbij abstracte termen concreet gemaakt worden. Dit kan door een begrip uit te leggen, of door een vergelijking met iets uit het eigen leven, zoals in het volgende fragment: '*Dopen betekent: God schrijft Zijn Naam op jouw leven. Zoals jij je naam op een schrift of in een boek schrijft, zodat iedereen weet dat het van jou is, zo doet de Heere dat ook als je gedoopt wordt. Dan zegt Hij: jij bent van Mij, je hoort bij Mij, je bent Mijn kind.*'

Tot besluit

In het voorgaande is duidelijk geworden dat communicatie tijdens de preek op meerdere manieren plaatsvindt. Er is communicatie van de hoorder met zichzelf, van de prediker met de hoorder, en van God met de hoorder en van de hoorder met God. Deze laatste twee vormen het doel van de preek, en van het denken over communicatieve en psychologische processen tijdens de preek. Wij mogen leven van het Woord dat ons wekelijks geschonken wordt, maar dit bijzondere gebeuren impliceert dat horen en preken niet vrijblijvend is. God vraagt alle aandacht en alle inzet, zodat Hij in ons leven het eerste en het laatste Woord heeft en onze dienst aan Hem werkelijk ere-dienst is!

De preek die ik niet vergeet

'Een vriend van mij lag op sterven toen er tijdens een middagdienst gepreekt werd over Openbaring 3: 20. In de Statenvertaling staat daar: 'Zie, Ik sta aan de deur, en Ik klop; indien iemand Mijn stem zal horen, en de deur opendoen, Ik zal tot hem inkomen, en Ik zal met hem avondmaal houden, en hij met Mij.'

In de week ervoor had ik veel intensieve gesprekken gehad met deze vriend. Hij had op zijn sterfbed een levende relatie gekregen met God en vierde voor het eerst Avondmaal. Zelf twijfelde ik altijd al of ik wel aan het Avondmaal kon gaan. Deze vriend zei: 'Als het voor mij kan, dan kan het ook voor jou.' Op zondag, voor ik naar de kerk ging, had ik de bewuste tekst uit Openbaring nog gelezen en toen ik in de kerk kwam, ging de preek erover! Alles wat er in die periode gebeurde wees op dit tekstgedeelte. Het was een duidelijke aanwijzing en het was de juiste preek op het juiste moment.'

51-jarige broeder

Dr. Hanneke Schaap-Jonker is theoloog en psycholoog en werkt als universitair docent godsdienstpsychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daarnaast is ze betrokken bij

Areopagus, centrum voor missionaire en contextuele prediking. Over preken en horen publiceerde zij onder meer: 'Ruimte om te horen: preken en de psyche van de luisteraars' en 'Alle aandacht – preken voor kinderen en jongeren.'